

міцності для металів з урахуванням фізичних характеристик поблизу вершини корозійної тріщини, в процесі електрохімічної реакції на границі між металом і ґрунтовим електролітом для трубопроводів, резервуарів та інших металевих конструкцій.

1. Похмурський В. Вплив умов навантаження на опірність конструкційних сталей корозійно-механічному руйнуванню в сірководнево-місних розчинах / В. Похмурський, М. Хома, Г. Круцан, М. Чучман // *Механіка руйнування матеріалів і міцність конструкцій: під заг. ред. В. В. Панасюка*. – Львів: Фізико-механічний інститут ім. Г. В. Карпенка НАН України, 2009. – С. 765–770. 2. Джала Р. Система збалансованих показників для дослідження корозійних дефектів / Р. Джала, В. Юзевич, М. Мельник, О. Семенюк // *Вимірвальна техніка та метрологія*. – 2011. – № 72. – Р. 130–134. 3. Чучман М. Корозійна та корозійно-

механічна тривкість низьколегованої трубної сталі підвищеної міцності в морській воді / М. Чучман, Г. Круцан, М. Хома, А. Дячук // *Проблеми корозії та протикорозійного захисту матеріалів: У 2-х т. / Спецвипуск журналу “Фізико-хімічна механіка матеріалів”*. – № 7. – Львів: ФМІ НАНУ, 2008. – Т. 2. – С. 819–823. 4. Панасюк В. В. Основы механики разрушения / В. В. Панасюк, А. Е. Андрейкив, В. З. Партон. – К.: Наук. думка, 1988. – 488 с. 5. Зарецкий С. А. Электрохимическая технология неорганических веществ и химические источники тока: учебник для учащихся техникумов / С. А. Зарецкий, В. Н. Сучков, П. Б. Животинский. – М.: Высшая школа, 1980. – С. 16. 6. Юзевич В. М. Диагностика матеріалів і середовищ. Енергетичні характеристики поверхневих шарів / В. М. Юзевич, П. М. Сопрунюк. – Львів: ФМІ ім. Г. В. Карпенка НАН України, вид-во “СПОЛОМ”, 2005. – 292 с.

УДК 621.317.39:578.087

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛЯРИЗАЦІЙНИХ ЕФЕКТІВ І ДІЕЛЕКТРИЧНИХ ВТРАТ У ЗЕРНІ

© Куцевол Олег, Куцевол Микола, Кучерук Володимир, 2012

Вінницький національний аграрний університет

Проаналізовано складові діелектричних втрат у зерні як діелектричному матеріалі й одержано аналітичні вирази, що пов'язують їх із інформаційними параметрами первинного перетворювача на базі ємнісного чутливого елемента.

Проведен анализ составляющих диэлектрических потерь в зерне как диэлектрическом материале и получены аналитические выражения, связывающие их с информационными параметрами первичного преобразователя на базе емкостного чувствительного элемента.

The analysis of making dielectric losses in grain as a dielectric material is carried out and analytical expressions which connect them with information parameters of the primary converter on the basis of a capacitor sensitive element are received.

Вступ. Контроль вологості зерна і зернопродуктів супроводжується значними похибками, викликаними наявністю нестабільних діелектричних втрат, які є наслідком поляризаційних ефектів від дії електричного поля.

Відомо [1], що електрична схема заміщення діелектричного матеріалу в ємнісному давачі передбачає складові від дії різного роду поляризаційних ефектів (рис. 1).

На схемі рис. 1 виділяють такі складові: R_{np} – опір наскрізної провідності; C_0 – ємність давача без діелектричного матеріалу; C_e , C_i – елементи, відповідно електронної та іонної пружної поляризації, які не призводять до діелектричних втрат і з'являються на

надвисоких частотах; $R_{d,p}$, $C_{d,p}$ – відповідно, опір діелектричних втрат і ємність дипольно-релаксаційної поляризації; $R_{i,p}$, $C_{i,p}$ – відповідно, опір діелектричних втрат і ємність іонно-релаксаційної поляризації; $R_{e,p}$, $C_{e,p}$ – відповідно, опір діелектричних втрат і ємність електронно-релаксаційної поляризації; R_M , C_M – відповідно, опір діелектричних втрат і ємність міграційної поляризації.

Глибина поляризації пропорційна до діелектричної проникності матеріалу, модуль якої:

$$e = \frac{C}{C_0}, \quad (1)$$

де C – уявна ємність матеріалу, викликана поляризаційними ефектами та струмом провідності; C_0 – початкова ємність давача, в якому розміщено матеріал.

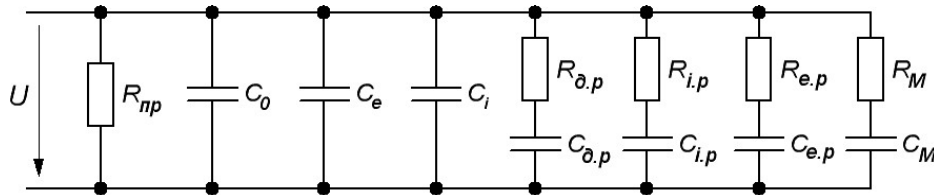

Рис. 1. Електрична схема заміщення діелектричного матеріалу в широкому діапазоні частот

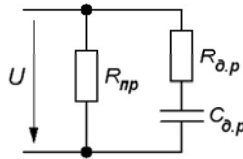

Рис. 2. Спрощена еквівалентна схема діелектричного матеріалу

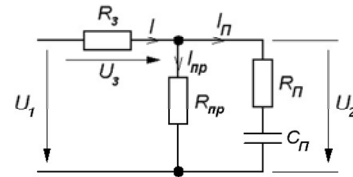

Рис. 3. Еквівалентна схема первинного перетворювача

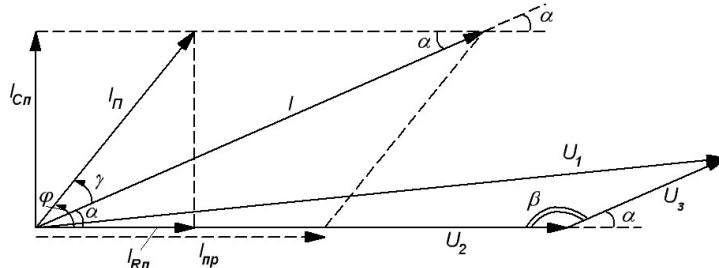

Рис.4. Векторна діаграма струмів і напруг в еквівалентній схемі первинного перетворювача із дослідним зерном

Результати досліджень. Оскільки визначити окремі складові різних видів поляризації неможливо, то для подальшого аналізу доцільно повну схему заміщення звести до спрощеного еквівалента (рис. 2), R_M , C_M – відповідно, еквівалентні опір і ємність діелектричних втрат, зумовлені усіма видами поляризації. Дослідження поляризації зерна як діелектричного матеріалу із втратами проведено в первинному перетворювачі, еквівалентну схему якого наведено на рис. 3.

Векторну діаграму струмів і напруг в еквівалентній схемі рис. 3 показано на рис. 4.

Відомо [1], що струм втрат I складається із струму провідності I_{np} і абсорбційного поляризаційного струму I_n . Графік зміни струму втрат при дії на діелектрик постійного електричного поля показано на рис. 5.

З рис. 5 видно, що струм I_{np} можна легко знайти, якщо вимірювати струм втрат у діелектрику в момент часу $t \geq 1$ хв від початку дії постійної напруги на діелектрик. Еквівалентна схема первинного

перетворювача для цього моменту часу показана на рис. 6. Користуючись рис. 6, знаходимо:

$$I_- = \frac{U_{3-}}{R_3}; R_3 + R_{np} = \frac{U_{1-}}{I_-}; R_{np} = \frac{U_{1-}}{I_-} - R_3. \quad (2)$$

Із рис. 3 і 4 визначимо:

$$I_{np} = \frac{U_2}{R_{np}}; I = \frac{U_3}{R_3};$$

$$b = \arccos \frac{U_2^2 + U_3^2 - U_1^2}{2U_2U_3}; a = 180^\circ - b;$$

$$I_{\Pi} = \sqrt{I_{np}^2 + I^2 - 2I_{np}I \cos a};$$

$$g = \arccos \frac{I_{\Pi}^2 + I^2 - I_{np}^2}{2I_{\Pi}I}; j = a + g. \quad (3)$$

Одержані величини дають змогу знайти дійсну та уявну складові струму I_{Π} та тангенс кута діелектричних втрат досліджуваного зразка зерна як діелектричного матеріалу:

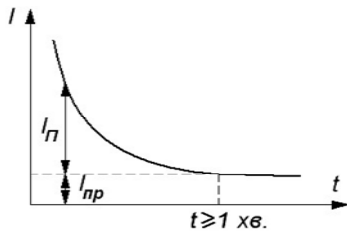

Рис. 5. Графік зміни струму втрат від часу в процесі поляризації діелектрика

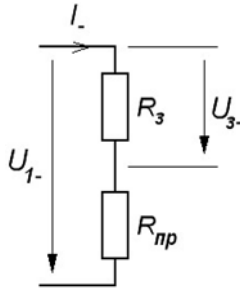

Рис. 6. Еквівалентна схема первинного перетворювача із діелектричним матеріалом на постійному струмі

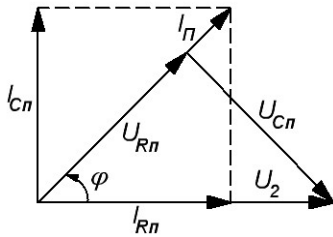

Рис. 7. Векторна діаграма діелектричного матеріалу

$$I_{R\Pi} = I_{\Pi} \cos j ;$$

$$I_{C\Pi} = I_{\Pi} \sin j ; \quad \operatorname{tg} d = \frac{I_{R\Pi}}{I_{C\Pi}}. \quad (4)$$

Відомо [2], що діелектрична проникність матеріалу – величина комплексна

$$\epsilon = \epsilon' - j\epsilon'', \quad (5)$$

де ϵ' – дійсна складова комплексної діелектричної проникності; ϵ'' – уявна складова комплексної діелектричної проникності.

Для того, щоб знайти складові комплексної діелектричної проникності, скористаємось діаграмою (рис. 7), одержаною з діаграми (рис. 4).

Із діаграми рис. 6:

$$U_{C\Pi} = U_2 \sin j ; \quad X_{C\Pi} = \frac{U_{C\Pi}}{I_{\Pi}}.$$

Оскільки

$$X_{C\Pi} = \frac{1}{\omega C_{\Pi}},$$

знаходимо C_{Π}

$$C_{\Pi} = \frac{1}{\omega X_{C\Pi}},$$

і дійсну складову комплексної діелектричної проникності можна знайти за виразом

$$\epsilon' = \frac{C_{\Pi}}{C_0}. \quad (6)$$

Скориставшись тим, що тангенс кута діелектричних втрат пов'язаний із складовими комплексної діелектричної проникності залежністю [3]

$$\operatorname{tg} d = \frac{\epsilon''}{\epsilon'},$$

знаходимо її уявну складову:

$$\epsilon'' = \epsilon' \cdot \operatorname{tg} d. \quad (7)$$

Висновок. Із проведених досліджень видно, що виміряні напруги U_1 , U_2 , U_3 у первинному перетворювачі (рис. 3) дають змогу визначити діелектричні втрати матеріалу в діапазоні частот. Це можна використати під час побудови вологоміра зерна із покращеними метрологічними характеристиками.

1. Богородицький Н. П., Пасынков В. В., Тареев Б.М. *Электротехнические материалы: учебник для вузов. – 7-е изд., перераб. и доп. – Л.: Энергоатомиздат., ленингр. отд., 1985. – 304 с.* 2. Кричевский Е. С., Волченко А. Г., Галушкин С. С. *Контроль влажности твердых и сыпучих материалов. – М.: Энергоатомиздат, 1987. – 136 с.* 3. Бугров А. В. *Высокочастотные емкостные преобразователи и приборы контроля качества. – М.: Машиностроение, 1982. – 94 с.*